

Azərbaycan əruzşünaslığının görkəmli nümayəndəsi

1905-ci ilin may ayında La-hıca bir oğlan uşağı dünyaya gözlərini açdı. Şərqi bir çox müqəddəs yerlərini ziyarət edən Hacı Səftər oğlunu comərd və kəramətli görmək istəyirdi. Ona görə də ərəbcə bu sözlərin mənasını verən Əkrəm adını övladına verdi ki, elə adı kimi də böyüsün.

Əkrəm Cəfər böyük müəllimlərdən dərslər almış, yaxşı məktəb keçmiş kamil alimlərdən idi. İlk təhsilini mollaxanada alan Əkrəm burada Quranı tamam-kamal başa vurur, ərəb və fars dillərini öyrənir, "Bustan", "Gülüstən"i mənimsəyir. Onda çoxlarında olmayan iti zəhin, yaddaş və istedad var idi. Ətrafındakılar da onun bu istedadının fərqi idilər. 1920-ci ildə Bakı Darülmüəlliminə (Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinə)

zır. Gənc Əkrəmin ədəbiyyat müəllimi olan Hüseyn Cavid həm də onun ən yaxşı yol göstərən idi. Klassik poeziyanı bir həyat şərəsi kimi onun qanına, ruhuna elə yayır ki, Əkrəm ədəbiyyatla nəfəs almağa başlayır.

Əkrəm Cəfər Darülmüəllimi bitirdikdən sonra iki il Lənkəranda, iki il də Qazaxda müəllim kimi fəaliyyət göstərir. Bu illər ərzində onun mətbuatda şeirləri və məqalələri çap olunur. "Bir xəyal", "Rəsmi", "Çadralı qadın", "Şərq qadını və işıq", "Gələcəyə", "Şeir", "Zövq içində təhəssür", "Burjuv dilənçi", "Lokomotiv", "Böyük şəhər", "Hüseyn Cavidə açıq məktub" şeirlərində o dövrün müəyyən əhvali-ruhiyyəsi yüksək səviyyədə bədii həllini tapır. Müəllimlik etmək və şeir yazmaq Əkrəm Cəfərə kifayət etmirdi. O, xalqını maarifləndirmək, savadlandırmaq yolunu tutmuşdu. Çox yaxşı anlayırdı ki, insanlara kömək etmək üçün ilk növbədə özünü tam formada yetişdirməlidir. Buna görə də 1929-cu ildə Səməd Vurğun və Osman Sarıvəlli ilə birlikdə Moskva-ya oxumağa gedir. Akademik Nikolay Yakovleviç Marrın tələbəsi olan Əkrəm Cəfər həmin illərdə dilçiliyin müxtəlif problemləri ilə bağlı bir sıra məqalələr çap etdirir, Kremldə məsul işdə çalışır, SSRİ hökumətinin verdiyi qanun və sərəncamları Azərbaycan dilinə tərcümə edir və eyni zamanda həmin buraxılışların redaktoru olur.

Ölkəsindən 9 il uzaqda yaşayan Ə.Cəfər Moskvada namizədlik dissertasiyasını müvəffəqiyyətlə müdafiə edir. Sonra onu Bakıya çağırır və ADU-nun ümumi dilçilik kafedrasına müdir təyin edirlər. Bu müddət ərzində onun elmi fəaliyyəti bütünlüklə dilçilik istiqamətinə yönəlir, bir sıra dərslər hazırlayır və ən əsası da Moskvada başladığı işi davam etdirir. Ədəbiyyat ensiklopediyası üçün Azərbaycan, türk və digər Şərq sənətkarlarının həyat və yaradıcılıq yolunu əks etdirən yığcam məqalələr yazır. Ancaq filoloqun ən böyük arzusu əruz vəznini haqqında sanballı bir əsər yaratmaq idi. Lakin "siz bi-

zimlə getməlisiniz, Əkrəm müəllim!" cümləsi bu istəyi yarıda qoyur. 1942-ci ildə universitetdə dərslər zamanı auditoriyaya silahlı adamlar daxil olur. Məhkəməsiz, heç bir açıqlama vermədən onu pantürkizmə, panislamizmə və Kiril əlifbasına qarşı çıxmaqda günahlandırır 7 il həbs cəzası kəsirlər. Əkrəm Cəfər həmin günləri belə xatırlayırdı: "Stalin dövründə yalnız insanlara deyil, elmə də, sənətə də zor tətbiq edirdilər. Bu dövrdə Stalin haqqında şeir yazmayan şairi "xalq düşməni" sayırdılar. Sən necə şairsən ki, xalqlar atası haqqında "məhəbbət" ifadə etməsən? Özü də onun haqqında cəmi bir, iki, beş şeir deyil, bir kitab".

Bu 7 il ərzində dahi filoloq sadəcə sürgün həyatı yaşamır. O, Orta Asiyanın bir çox xalqlarının dilini öyrənir, hətta türkmənlərə onların dilində Quranı aydın və sadə dildə başa salır. Qayıdacağına ümidi olmayan alim ailəsinə şeirlə müraciət edir:

**Ey günahsız ailəm,
məni gözləmək hədəd,
Bəlkə mənə bu yerdə
ölüb-qalmağ müqəddər.
Gözləməyin, gözünüz
yaşlarla dolacaqsa,
Unudun, bu gözləyiş
əbədi olacaqsa.**

Lakin hadisələr yavaş-yavaş onun xeyrinə dəyişir. Stalinin ölümündən sonra doğma vətənə qayıdan Əkrəm Cəfər illər boyu ürəyində yaşatdığı bir arzunu həyata keçirməyə, Azərbaycan poeziyasında minillik tarixi olan əruz janrının elmi baxımdan bünövrə daşlarını hörməyə başlayır. "Əruzun nəzəri əsasları və Azərbaycan əruzunu" şərqşünas-filoloqun sözün əsl mənasında şah əsəri idi. Kitabı ərəsəyə gətirməkdə əsas məqsədi o idi ki, Azərbaycan şeirində əruz vəznini qəliblərinin heç biri Azərbaycan əruz elminin sistemi xaricində qalmasın. Bu, elə bir kitabdır ki, həm oxucu, həm də araşdırıcı məhz onun vasitəsilə Yaxın və Orta Şərq poeziyasında işlənən əruz vəzninin bütün qayda-qanunlarını dərinlən mənimsəyir. Sonralar məlum olur ki, bu əvəzsiz tədqiqatın bir nüsxəsi İngiltərə kraliçası Yelizavetanın xahişi ilə Londona göndərilib və Bodlean kitabxanasında saxlanılır.

Lakin Əkrəm Cəfər tək əruzşünaslığın əsasını qoymaqla kifayətlənməmiş, Ömər Xəyyam, Füzuli, Hüseyn Cavid kimi görkəmli klassiklərin əsərlərinin elmi-tənqidi mətninin hazırlanmasında böyük zəhmət çəkmiş, klassik ədəbiyyatla bağlı xeyli məqalələr yazmışdır. Onun yaradıcılığı əvəzsiz bir sərvətdir. Azərbaycan və ümumiyyətlə, Türk ədəbiyyatına, Şərq poeziyasına göstərdiyi tükənməz məhəbbət, azalmayan sevgi onun adını şərəflə yaşadır. Ədəbiyyat aşıqı, görkəmli dilçi alim, şərqşünas-filoloq, pedaqoq Əkrəm Cəfər 1991-ci il avqustun 18-də dünyasını dəyişib və II Fəxri xiyabanda dəfn olunub.

Təhfə SƏMƏDOVA,
"Respublika".